

analys sätter "blicken" i centrum för romanförfattarnas berättartekniska grepp. Blicken som den här gången inte den är manliga, utan den kvinnliga blicken, är det som skapar tillblivelsen av den ömsesidiga kärleksrelationen. Män uppmuntrar kvinnor att se och gör sig själva till objekt för den lustfyllda kvinnliga blicken. De intensiva kroppsupplevelserna som följer på det första utbytet av blickar gör kvinnan till subjekt, inte objekt. Hon får sitt själv bekräftat och blir en hel människa. Så ser dramaturgin ut i de analyserade populärromanerna. I en elegant avslutning, med distansrande effekt, ger Hirdman ordet till psykoanalytikern Jacques Lacan: En annans blick kan aldrig bekräfta självet på det sätt som den iakttagna vill bli sedd. I stället finns bristen och begäret ständigt med i tillblivelsen av det mänskliga självet. Av Hirdmans artikel förstår vi dock att dessa insikter inte styr framställningen av Harlequinromaner – därav framgången som populärlitterär produkt.

Inger Littberger Caisou-Rousseau bidrar med en studie över Selma Lagerlöfs arbete med Löwensköldsromanerna vid mitten av 1920-talet. Den manliga huvudpersonen, prästen Karl-Artur Ekenstedt, går från storhet till fall och slutligen i någon mån tillbaka till storheten, då han åter stiger upp i predikstolen. I skrivandets process skymtar Lagerlöfs (som vid den här tiden nått stor popularitet och blivit närmast folkkär) skräck för att glida över i taskspeleriets domäner genom att "börja skriva i följetongsform med skvallret som intrigens motor". Karl-Artur förfaller, demaskuliniseras och uppträder på en skojarvagn på marknadsplatser. Genom att återupprätta Karl-Artur som man och förkunnare lyckas Lagerlöf besegra sig själv i sin författarkris. Men hon har ändå kapitulerat inför den som verkligen har makten, menar Littberger, nämligen mannen, "ingivelsens furste" (s. 285).

Södertörns högskola

HELENE CARLBÄCK

Kari Tarkiainen & Ülle Tarkiainen, *Provinsen bortom havet: Estlands svenska historia 1561–1710* (Helsingfors & Stockholm: SLS & Atlantis 2013). 379 s.

Trots att Estland ligger bara en nattkryssning från Sverige är det ett land som är ganska okänt för de flesta svenskar. För den som är intresserad kan det å andra sidan vara svårt att få tag på någon ny övergripande svenskspråkig litteratur om landets historia. Därför är boken *Provinsen bortom havet* av Kari och Ülle Tarkiainen ett värdefullt tillskott för dem som, av professionella skäl eller bara av rent intresse, vill fördjupa sig i Estlands historia under den svenska tiden.

Själva begreppet Estland är besvärligt om man använder det i historisk

tid. Det historiska Estland är bara en del av den nutida staten som dessutom innehåller områden som ingick i andra administrativa områden: södra delen ingick i Livland med centrum i Riga, Ösel behandlades separat och Narva var en del av Ingermanland. Det är dagens Estland som fungerar som utgångspunkt för boken, men naturligtvis går det inte alltid att begränsa sig hit. Det som hände i den viktiga staden Riga berörs därför av naturliga skäl flera gånger.

Boken ger en omfattande översikt över den estniska historien under den svenska tiden, såväl den ekonomiska som den sociala och politiska utvecklingen. Politiskt sett berör den hur Sverige tillägnade sig området och hur man från svensk sida manövrerade sig mellan riksintressena, det starka ridderskapet och de rika städerna. Den svenska politiken var inte heller på något sätt konsekvent, utan det fanns stora skillnader, beroende på om Sverige styrdes av högadliga förmyndarregeringar eller en kungamakt med mer eller mindre absoluta ambitioner. Det karolinska enväldet kom i grunden att förändra också det estniska samhället.

I dagens Estland prats det ofta om "den goda svenska tiden", men hur var det? Om man ser till allt vad som hände under denna tid – krig och plundringar, missväxter och pesten på lika vanliga som ovälkomna besök, borde svaret vara enkelt. Men ändå är det idag en vanlig föreställning i Estland om att den svenska tiden var en bra tid. Dessa föreställningar är naturligtvis något som författarna måste beröra.

Så mycket är emellertid klart att det bland dem som bodde i det estländska området fanns det ingen samsyn när det gällde bokslutet för den svenska tiden. Därtill var de ekonomiska och kulturella skillnaderna för stora. Om bönderna såg positivt på tiden innan de blev ryska undersåtar, så blev den tid som kom en gyllene period för godsägaradeln.

Frågan om "den goda svenska tiden" är till stor del kopplad till böndernas ställning och villkor. Det är allmänt känt att såväl härskare, bönder som adelsmän i Sverige ansåg att böndernas villkor i Livland var mycket hårda (detta hindrade dock inte den svenska adeln att själv uppträda på samma sätt som sina tysk-baltiska ståndsbröder, när den själv tog över gods i området). Hur har då den svenska staten agerat gentemot dessa bönder? Denna fråga är bland annat kopplad till frågan om huruvida livegenskapen avskaffades eller ej under slutskedet av den svenska tiden. Författarna fördjupar sig något i den diskussion som har ägt rum om detta i tidigare forskning. Det svar som de kommer fram till var att livegenskapen inte upphörde, men att Karl XI försökte stävja det missbruk och den godtycklighet som rådde bland godsägarna. Själv kan jag tycka att det kanske ändå var det som var det viktigaste för bönderna – att kunna leva av den jord de brukade utan att allt överskott gick till nyckfulla herrar som kunde göra precis vad de ville med sina bönder.

Kanske var detta tillräckligt för att det bland bönderna senare skulle talas om "den goda svenska tiden", då det fanns en överhet som ville sätta spärr mot godsägarnas godtycke.

I diskussionen om livegenskapen lyfter författarna fram olika ståndpunkter i forskningen. Detta är värdefullt och jag hade gärna sett att det skett oftare. Det hade varit positivt om skilda tolkningar hade fått komma till uttryck på många ställen i boken. Då hade det varit lättare för läsaren att utläsa var de viktiga skiljelinjerna går i forskningen om Estlands historia.

Författarna har en stor kunskap om forskningsläget. Tillsammans besitter de en omfattande språkkunskap som gör att en stor del av den relevanta forskningen har kunnat integreras i arbetet. Bristen på ryskspråkig forskning i den annars omfattande litteraturlistan antyder emellertid att det kan finnas vissa brister i redovisningen av rysk och sovjetisk forskning om Estland, även om många av de viktigaste resultaten naturligtvis också kan ha redovisats på andra språk.

Boken innehåller några mindre kartor som visar utbredningen av de områden som behärskades av olika makter i området. Detta är värdefullt, men jag hade gärna också sett en mer detaljerad karta över Estland, gärna både med sina historiska namn och dagens, så att läsaren hade fått en bättre översikt över var olika händelser utspelades. Många potentiella läsare är nog inte så bekanta med Estland att de omedelbart geografiskt kan placera exempelvis Lais (Laiuse) eller Walk (Valga).

Provinsen bortom havet är en intressant bok med många målgrupper: den som vill veta mer om ett områdes historia på andra sidan havet, historikern som vill allmänbilda sig och forskaren som vill få en översikt över relevant forskning om Estlands historia under den svenska tiden. Genom sin omfattande litteraturförteckning får inte minst den senare en bra genväg till det estniska forskningsläget.

Mittuniversitetet

JAN SAMUELSON

Erik Peterson & Annika Sandén, *Mot undergången: Ärkebiskop Angermannus i apokalypsens tid*, (Stockholm: Norstedts 2012). 298 s.

"Ty jag har hört som en förödelse över hela jorden, beslutad av Herren Gud Sebaot" – med detta citat från Jesaja 20:28 inledas boken *Mot undergången: Ärkebiskop Angermannus i apokalypsens tid* av Erik Petersson och Annika Sandén. Läsaren får veta att Angermannus (ca 1540–1608) – predikant och kyrkoherde – använde detta bibelord vid ankomsten till Lübeck år 1582.